

חציצה בין היד לסכין בשחיטת קדשים

הרמב"ם בפירוש המשנה (עירובין י, יד; ובגמ' שם קג, ב), כתב על המשנה "כהן שלקה באצבעו כורך עליה גמי": "כי הגומא מועיל למכה. ויש לו לקושרו בחתיכת בגד ויעבוד, ולא יפסול לעבודה בתוספת אותו הבגד, ובתנאי שלא תהיה מובדלת בין בשר ידו והמזרק או הסכין בעת עשיית העבודה".

דבריו מבוססים על הגמ' (זבחים יט, א): "תנן התם, כהן שלקה באצבעו כורך עליה גמי". שואלת שם הגמ': "ותיפוק ליה משום חציצה", ומפרש רש"י: "דחוצץ בין ידו לעבודה, ואסור, דבעינן ולקח הכהן שתהא קבלה בעצמו של כהן", כלומר שלפי רש"י מדובר במצוות קבלת הדם שצריך שייקח הכהן את הכלי בידו ללא חציצה.

אמנם הרמב"ם בפירוש המשנה (שם) הוסיף על דברי רש"י וביאר בדבריו שבעיית החציצה קיימת לא רק בקבלת הדם אלא גם בשחיטת הקרבן: "ויעבוד ולא יפסל לעבודה בתוספת אותו הבגד, ובתנאי שלא תהא מובדלת בין בשר ידו והמזרק 'או הסכין' בעת עשיית עבודה". הוסיף הרמב"ם ששאלת הגמ' אינה רק במזרק שעבודתו נעשית מקבלה ואילך, אלא גם על סכין השחיטה שצריך שיאחז בה ללא חציצה.

לכאורה משמעות דברי הרמב"ם המתנה את השימוש בגמי בכך שלא תהיה חציצה בין הסכין לידו של השוחט, שלדעת הרמב"ם השחיטה נחשבת כ'עבודה' מעבודות הקרבן, והסכין נחשבת כ'כלי שרת', ובעינן בכל עבודות הקרבן שלא תהיה חציצה בין הכהן לכלי שעושה בו את העבודה. הגדרת השחיטה כעבודה המצריכה אחיזה בסכין בגופו של כהן מנוגדת לנראה מתוספות (פסחים עט, א ד"ה בטומאת הגוף), ששאלו מדוע טמא לא שישחט בסכין ארוכה, "או יאחז את הסכין בפשוטי כלי עץ וישחט". משמע מדבריהם שלא צריך לאחוז הסכין בידו, ושחציצה כשרה. וכן בתוספות (זבחים מז, א) הביאו: "ה"ר אפרים היה מדקדק מאן דלא בעינן סכין בשחיטה, מדלא קתני ושחיתתן בכלי שרת בצפון וכו'" עכ"ל, ובפשטות מלשון זה משמע שה"ר אפרים לא אמר רק שאין צריכים כלי שרת אלא שבכלל אין צריכים כלי. ולכאורה יש מקום לדבריו, שהרי השחיטה אינה צריכה כהן וכשירה בזר, והגמ' (יומא מב, א) מגדירה זאת: "שחיטה לאו עבודה היא". ואם כן, לכאורה אין דינה כעבודות הקרבן ולא יהיה בה דין שתהיה בגופו של כהן, וממילא אין בה דין חציצה.

-
- מוקדש לגיליון ה' של הקובץ החשוב "מעלין בקודש", השוקד על העלאת המודעות ומעלה את העם לכיוון הקדוש בבית הגדול והקדוש אליו מייחלים כל ישראל, במהרה.

ידוע הדיון בהגדרת השחיטה בקדשים, בראשונים ובאחרונים, ואין כאן המקום להאריך בו, שמצד אחד השחיטה נחשבת בגמ' (זבחים כט, ב) כאחת מארבע עבודות המתירות לגבי פיגול, וכן הדיון בלשון הגמ' (מנחות טז, ב וסוטה יד, ב) ש'הסכין מקדשת את הדם'. משום כך יש מפרשים גם כאן שהרמב"ם לשיטתו שצריך סכין שהיא כלי שרת לשחיטה שתקדש את הדם, ויש מפרשים שגם אם לא צריך 'כלי שרת', צריך לכל הפחות 'כלי' למעשה השחיטה, וכדילפינן (דף צז, ב) מ'ויקח את המאכלת', ומאידך יש שמפרשים שאין הכוונה בגמ' שהסכין היא כלי שרת ומקדשת את הדם כלל, שהרי הסכין אינה נוגעת בדם, שרק לאחר שהסכין שחטה את הסימנים יוצא הדם, ובהכרח שכוונת הגמ' ש'מעשה השחיטה' הוא שמקדש את הדם, עיין באחרונים בזה בהרחבה.

אך כל זה אינו מיישב את דברי הרמב"ם עצמו, משום שבפ"ד מהל' מעשה הקרבנות (הלכה ז) הוא סובר כהרמב"ן שצריכים בשחיטה כלי שרת רק לכתחילה, אבל אינו מעכב, שכתב: "כל הזבחים אין שוחטין אותן לכתחלה אלא בסכין מכלי שרת, ואם שחט בכל דבר ששוחטין בו החולין, אפילו בקרומית של קנה, כשרין". מדבריו נראה שאף שלכתחילה צריך כלי שרת אבל מאידך משמע שבדיעבד אין צריכים אפילו כלי, ואם כן לכאורה אי אפשר לתלות את בעיית החציצה בין ידו לסכין בצורך בכלי שרת, שהרי בדיעבד אין צריך כלי ומה איכפת לנו אם יש חציצה.

לכאורה אפשר היה לומר שאכן אין ראייה מדברי הרמב"ם לנידונים הנזכרים, אלא שלדעת הרמב"ם בכדי לומר שהשחיטה נעשתה בידי אדם, זר או כהן, לא די בכך שהיא תיעשה מכוחו, אלא צריך שיעשה אותה בידו ממש, וגם בדרך שבה רגילים לעשות את המעשה. כעין שמצינו בבית יוסף (או"ח סי' לב) גבי כתיבת סת"ם בשמאל, שאין היא נחשבת 'מעשה שבת', וכן כתב גם בהלכות שחיטה ששחיטת שמאל אינה נחשבת מעשה לגבי שבת, מפני שלא נעשתה כדרך השוחטים, ואם כן גם כאן בשחיטת הקדשים היא צריכה להיעשות בידו ללא חציצה בכדי שתחשב מעשה שחיטה. לכן, אם זורק סכין על הבהמה והיא נשחטת, אף שבחולין כשר, מכל מקום בקדשים פסול, כי צריך מעשה בידו דווקא.

אלא שבגמ' (חולין דף יג) כתוב: "מניין למתעסק בקדשים שפסול, כגון מתעסק בסכין להגביהן או לזורקן ושחט". משמע שכשזרק סכין הוא פסול בקדשים רק בגלל חוסר המחשבה ומדין מתעסק, ולא אמרו שהזריקה לא נחשבת כשחיטה, בגלל שאין ידו נוגעת בסכין ובשעת השחיטה הוי האויר שבין ידו לסכין כחציצה.

אלא שיש לדחות סברא זו, מפני שאילו לא היה חיסרון מצד חוסר מחשבתו וכוונתו ב'מעשה השחיטה' כשנעשית בזריקה, אין גם מקום לומר שהמעשה יהיה פסול מדין חציצת האויר בשעת השחיטה, כיון שאת מעשה הזריקה שלו הוא עשה ללא חציצה ומעשה השחיטה הוא זריקת הסכין. שהרי כמו שבזורק חץ והורג בו אדם, נחשב מעשה זריקת

חציצה בין היד לסכין בשחיטת קדשים

החץ ל'מעשה ההריגה', אף שבאותו זמן עדיין לא פגע בנהרג, כך גם מעשה השחיטה נחשב בשעת הזריקה למרות שיפגע בבהמה רק לאחר זמן, והרי בשעת מעשה הזריקה ידו אוחזת בסכין ללא חציצה. ראייה לדבר שהזריקה נחשבת מעשה גמור, יש גם מהמשנה (שבת קב, א): "זרק לעשות חבורה בין באדם ובין בבהמה ונזכר עד שלא נעשית חבורה, פטור", משמע שרק בגלל שנזכר הוא פטור אבל בלי זה ודאי שהיה חייב ונחשב כמעשה גמור למרות שבשעת עשיית החבורה לא נגע בו.

והסברא לחלק בין שחיטה, הריגה ועשיית חבורה, לבין מלאכה שעשה בשמאל כמו בכתובה, היא פשוטה. במנחות (לז, א) למדנו שדרך הכתיבה היא בימין, ולכן ברור שאם כתב בשמאל זו לא נקראת 'דרך כתיבה'. אבל בשחיטה, המעשה הוא 'נטילת הנשמה', ואין צורת מעשה מסויימת שדווקא כך עושים 'נטילת נשמה', ולכן גם אם עושים את זה ביד שמאל ולא בימין, או בזריקת חץ או אבן, עדיין שם מלאכה כאן; וגם אם זה בידו ממש או בכוחו, כלומר בהפסק אוויר או בחציצה כלשהי, זה לא נחשב גרמא אלא מעשה גמור.

לכן נראה שצריך לבאר את דברי הרמב"ם, שהוא הולך כאן לשיטתו בדין שחיטת קדשים, שאמנם סובר שבאמת אין חובה לשחוט בכלי שרת והוא רק דין לכתחילה, אך במקום שעושה את זה כדין ה'לכתחילה' בכלי שרת ובסכין, אז ה'לכתחילה' הוא לעשותו גם כשאר עבודות בלא חציצה. בפרט נכון הדבר לסוברים שכיון שהדין של המשנה מדובר שנעשה ביום השבת [שבו יש את איסור העבודה שהותר במקדש], והרי שחיטת זר אינה דוחה שבת משום שאינו מצווה על שחיטה [כמבואר מדברי רש"י ביבמות לג], לכן כיון שהקפידו שבשבת ישחוט דווקא כהן, הקפידו בו גם בשאר הדברים הצריכים כהן דווקא, ושיהיה בכל דיניו.

ואולי אפשר לומר גם בדרך נוספת, שההקפדה הזו שלא תהיה חציצה בין ידו לבין הסכין, היא הרחקה וסייג למה שאמרו בפסחים (נז, א) ובכריתות (כח, ב): "תנו רבנן: ארבע צווחות צווחה עזרה... ועוד צווחה: צא מכאן, יששכר איש כפר ברקאי, שמכבד את עצמו ומחלל קדשי שמים, דהוה כריך ידיה בשיראי ועביד עבודה". [שהיה מזלזל בעבודה וכורך ידיו במשי ועובד בכדי שלא להתלכלך], לכן הקפידו מאוד שגם כשיש לו מכה וצריך לשים רטייה בידו, שיעשה זאת באופן שלא ייראה שאינו רוצה להחזיק בגוף הכלי וכלובש בגד בידיו.